

تفسیر آیه ششم

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَيَّ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ.

ترجمه:

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر شخص فاسقی خبری برای شما آورد، درباره آن تحقیق کنید، مبادا با گروهی از مردم از روی نادانی برخورد کنید، و آنگاه از خود پشیمان شوید.

شرح:

این آیه شریفه، یکی از ضوابط اطلاع رسانی و شیوه برخورد با اخبار منتشر شده در جوامع اسلامی را تبیین می کند.

شان نزول آیه

شان نزول آیه یادشده این بوده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) شخصی به نام ولید بن عاقبة را به میان قبیله "بنی المصطلق" فرستاد تا زکات آنان را گردآوری

نماید. هنگامی که ولید به نزد آن قبیله رفت، مردم قبیله با دیدن او دلواپس شدند، و او بدون اینکه چیزی به ایشان بگوید، به مدینه باز گشت و گزارش داد که مردم طایفه "بنی المصطلق" از دین برگشته اند و از پرداخت زکات خودداری می کنند.

پیامبر گرامی و مسلمانان با شنیدن خبر تمرد گروه مذکور، تصمیم گرفتند لشکری فراهم نمایند و آماده نبرد با آنان گردند. در این هنگام، آیه مذکور نازل شد و آنان را منصرف ساخت.

نظام اطلاع رسانی در اسلام

دین مبین اسلام در زمینه خبر رسانی، اصولی را تدوین و عرضه نموده است که از یک سو، مردم را از سرچشمه آگاهی و آنچه در جهان می گذرد برخوردار سازد، و از سوی دیگر، از ایجاد تنش میان مردم و بردن حیثیت و آبروی دیگران جلوگیری نماید. برخی از آن اصول عبارتند از:

- صداقت در خبر رسانی.
- حرمت شایعه سازی و شایعه پرکنی.
- حمل سخن و رفتار دیگران بر صحت ، در صورت امکان.
- وجوب حفظ آبروی مردم.

- لزوم بررسی و تحقیق در باره اخباری که از منابع غیر قابل اعتماد منتشر می گردد.
- پیشگیری از ایجاد فتنه به خاطر سخنان نسنجیده.
- لزوم اعاده حیثیت، در صورت خدشه دار شدن شخصیت افراد بی گناه.

از یک سو، حق مردم است که از آنچه در جامعه و کشور آنها می گذرد مطلع باشند، و امام صادق (علیه السلام) در این زمینه می فرماید:

"العالم بزمانه لانهجم علیه اللوابس".

یعنی: کسی که آگاه به زمان خود باشد، مورد هجوم اشتباهات قرار نمی گیرد.

همچنین، دانشمندان مسلمان نیز، آگاهی به اخبار عالم را مساوی با حیات انسانی دانسته و چنین گفته اند:

جان نباشد جز خبر در آزمون
هر که را افزون خبر جانش فزون
جان ما از جان حیوان بیشتر
از چه؟ زان رو که فزون دارد خبر

پس فزون از جان ما جان ملک
کو منزه شد ز حس مشترک
وز ملک جان خداوندان دل
باشد افزون تو تحیر را بهل
زان سبب آدم بود مسجودشان
جان او افزون ترست از بودشان
ورنه بهتر را سجود دون تری
امر کردن هیچ نبود در خوری
کی پسندد عدل و لطف کردگار
که گلی سجده کند در پیش خار
جان چو افزون شد گذشت از انتها
شد مطیعش جان جمله چیزها
مرغ و ماهی و پری و آدمی
زانک او بیشست و ایشان در کمی

(مثنوی معنوی - دفتر دوم)

اما از سویی دیگر، حفظ حیثیت مؤمنان واجب است، و نباید با انتشار اخبار نادرست، به احترام و آبروی مردم لطمه ای وارد گردد. زیرا پیشوایان ما، احترام مؤمن را به اندازه احترام کعبه دانسته اند و فرموده اند:

حرمة المؤمن كحرمة الكعبة.

بنا بر این ، دو مسئولیت سنگین بر عهده جامعه اسلامی قرار دارد:

مسئولیت اول بر دوش منابع اطلاع رسانی و خبر پراکنی است تا تنها اخبار درست و سنجیده را به اطلاع مردم برسانند، و از انتشار شایعه ها و اخبار ظنی پرهیزند، و حفظ آبروی مردم را مدّ نظر قرار دهند.

مسئولیت دوم که در این آیه شریفه مورد تاکید قرار گرفته است اینکه شنوندگان و خوانندگان اخبار ، در پذیرش خبر ها و ترتیب اثر دادن به آنها عجله نکنند، و در صورتی که منبع غیر موثقی آن خبر را عرضه کرده است، صحت یا بطلان آن را مورد تحقیق و بررسی قرار دهند، تا مبدا از روی نا آگاهی با فرد یا گروهی برخورد نمایند، و سپس به خاطر اقدام نسنجیده خود، پشیمان گردند.

معنای واژه فاسق

از آنجا که در آیه مذکور به این نکته اشاره شده است که اگر خبری از یک منبع فاسق به شما رسید باید تحقیق کنید، بنا بر این، شایسته است پیرامون کلمه "فاسق" و معنای آن نیز توضیحی داده شود.

برخی از دانشمندان، فاسق را به معنای شخصی دانسته اند که از فرمانبرداری پروردگار بزرگ اجتناب کند و به معصیت گرایش داشته باشد.

در مقابل واژه فسق، مفهوم عدالت قرار دارد، و عدالت را به معنای ملکه ای نفسانی دانسته اند، که موجب ملازمت بر تقوای الهی و مراعات مروّت می باشد.

به عبارت دیگر، عدالت عبارت است از: ملکه نفسانی راسخ در نفس انسان، که انگیزه مراعات تقوا و اجتناب از گناهان کبیره و پرهیز از اصرار در گناهان صغیره ، و موجب ترک منافیات مروّت باشد.

البته، عدالت در علم اخلاق، به معنای حالت اعتدال برای قوه عامله آمده است، همچنانکه حکمت به معنای حالت اعتدال برای قوه عاقله می باشد.